

NAGY IMRE GÁBOR**Pécs város törvényhatósági bizottsága
1918 és 1929 között**DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2022.2.3>

Az első világháborút Pécs városa még hátországgként élte meg, utána, 1918. november 14-e és 1921. augusztus 22-e között azonban a maga bőrén tapasztalhatta meg a szerb megszállás keserveit. Az 1918. november 13-i belgrádi fegyverszüneti egyezmény (katonai konvenció) értelmében a magyar fegyveres erőket a kijelölt demarkációs vonal mögé kellett visszavonni. Az antant által kijelölt határvonal a Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, Marosvásárhelytől a Maros mentén Szegedig, Szegedtől a Szabadka–Baja–Pécs vonaltól északra húzódott. Az egyezmény szerint a magyar közigazgatás Pécs törvényhatósági jogú városában a megszállás három évében a helyén maradt ugyan, bár a megszálló hatalom erőteljesen beleavatkozott a város irányításába.¹

Előzmények: a törvényhatósági bizottság a világháború előtt

Pécsett az első világháború előtt 1911-ben és 1914-ben (február 1-jén) tartottak utoljára általános törvényhatósági bizottsági választásokat, mert utána az 1915. évi VI. törvénycikk 2. §-a értelmében a választott tagok megbízatását a békekötést követő három hónap elteltéig meghosszabbították. A választás alá

¹ Szűts Emil: *Az elmerült sziget. A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság.* (Pannónia Könyvek.) Baranya Megyei Könyvtár, Pécs, 1991. 17.

eső tagokat – 57 főt – az 1870. évi XLII. tc. 28. § értelmében hat évre választották, úgy, hogy háromévenként a tagsági helyek feléről döntöttek. Pécssett az 1911-es és 1914-es általános helyi választásokon a törvényhatósági bizottsági tagok kétharmadát újra megválasztották, ezért nem beszélhetünk a testület teljes megújulásáról: 1911-ben a 29 kilépő tagból 22 (75,9%), 1914-ben a 30 kilépőből 19 (63,3%) személy lett tagja újból a testületnek.²

Üresedés esetén (tagsági képesség elvesztése, lemondás, haláleset) időközi választásokat (pótválasztásokat) tartottak, a megürült választott bizottsági helyeket általában az év végén töltötték be. Ez az 1915-ös törvény alapján a háború alatt – volt, amikor némi csúszással, de – továbbra is így működött. Az 1915. december 19-i időközi választáson négy, az 1917. március 25-inél egy, az 1917. december 9-i esetében két új bizottsági tagot választottak meg.³ Az 1918. december 15-ére kiírt időközi választást azonban a forradalom új választójogi törvénye miatt végül elhalasztották.⁴

Pécssett az 1884. évi választókerületi beosztás és bizottsági taglétszám volt érvényben egészen a világháborúig (lásd az 1. táblázatot).⁵ A város lakossága 1910-re 47 844 főre növekedett, ezért a törvény alapján a törvényhatósági bizottság 114-ről 192

² NAGY Imre Gábor: Pécsi helyhatósági választások a dualizmusban. In: WEBER Adrienn (szerk.): *Évszázados történetek Pécsről. Dolgozatok a Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének műhelyéből 4.* (Csorba Győző Könyvtár Kiadványai 7.) Csorba Győző Könyvtár, Pécs, 2019. 99. – Háromévente 29, illetve 28 helyet kellett volna megújítani, de 1914-ben két másik bizottsági tag lemondott, ezért került sor 30 személy választására.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára (továbbiakban MNL BaML) IV. 1402. a. Pécs Város Törvényhatósági Bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei (továbbiakban Pécs kgy. jkv.) 14/1916. (január 24.), 23/1917. (február 26.), 27/1918. (február 18.).

⁴ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs kgy. jkv. 185/1918. (október 22.); Bizottsági tagsági választások. *Pécsi Napló*, 1918. november 28. 3–4.

⁵ NAGY Imre Gábor: I. m. 97.; MNL BaML IV. 1402. a. Pécs kgy. jkv. 5/1884. (február 18.); Pécs szab. kir. város önkormányzati szabályrendelete, 1887. 3–6. MNL BaML IV. 1428. Pécs város szabályrendeleteinek levéltári gyűjteménye 51. sz.

főre növelhette volna ugyan tagjainak számát, de nem élt ezzel a jogával.⁶

A belváros lakossága főként kormánypárti, a külvárosok lakossága pedig többségében ellenzéki beállítottságú volt. Így 1911-ben a kormánypárt jelöltjei a két belvárosi (II. és III.) választókerületben, a függetlenségi pártiak pedig a szigeti külvárosi és a két budai külvárosi kerületben arattak győzelmet.

1. táblázat. Pécs törvényhatósági választókerületi beosztása (1884 után)

száma	Választókerület megnevezése	Választott tagok	
		száma (N)	aránya (%)
I.	szigeti külvárosi	10	17,6
II.	belvárosi (siklósi külvárossal, Rácvárossal)	14	24,6
III.	belvárosi	17	29,8
IV.	budai külvárosi (Pécsbányateleppel)	8	14,0
V.	budai külvárosi	8	14,0
Összesen		57	100,0

A törvényhatósági városok közül az országban elsőként 1909-ben Pécssett sikerült szociáldemokrata jelöltet bejuttatni a városi képviselő-testületbe.⁷ A november 28-i időközi választáson a párt helyi titkárát, Szabó József (Becefa, 1872. szeptember 7.–Pécs, 1919. január 9.) kőművesmestert választották meg bizottsági tagnak az egyik budai külvárosi (V.) választókerületben. Az 1911-es választáson a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) az addigi egy mellé még két másik mandátumot nyert: Hajdu Gyula

⁶A törvényhatósági bizottság fele részben a virilis, fele részben pedig a választott tagokból állt. A törvényhatósági jogú városokban minden 250 lakos után egy bizottsági tagot számítottak, de az összes tagok száma nem lehetett 48-nál kevesebb és 400-nál több.

⁷RÉVÉSZ Mária: A szociáldemokrata frakció tevékenysége a pécsi városi törvényhatósági bizottságban (1910–1918). In: SZITA László–VONYÓ József (szerk.): *Történeti tanulmányok Dél-Pannóniából I.* Pécsi Akadémiai Bizottság, Pécs, 1988, 213–217.; HAJDU Gyula: *Harcban elnyomók és megszállók ellen.* Pécs M. J. Város Tanácsa, Pécs, 1957. 103.

ügyvéd⁸ és Vlasits (Vlasics) Ferenc vendéglős is bekerült a törvényhatósági bizottságba, a szigeti külvárosi (I.), illetve a budai külvárosi (V.) választókerületben. Az MSZDP sikeréhez a függetlenségi pártállású szigeti külváros kisiparosaival és a budai külváros bosnyák iparosaival, kisbirtokosaival kötött szövetsége vezetett, hiszen a választók között még csak elvétve akadtak szociáldemokrata párttagok.⁹

Az 1914. évi törvényhatósági választások előtt az MSZDP rendkívül erős kampányt folytatott, a korteskedés minden lehetséges eszközét bevetette. Ez cselekvésre készítette a Munkapárt pécsi vezetőit. Kezdeményezésükre a választások előtt néhány héttel megalakult az úgynevezett Városi Párt, ami egyértelműen a szociáldemokraták ellen irányult. A Városi Párt egyesítette a kormánypártot, a közjogi ellenzéket (függetlenségiéket), illetve más szervezeteket, és csatlakozott hozzá a polgárság színe-java. Ezáltal a dualizmus végére a törvényhatósági választások kétpólusúvá váltak Pécsen. Végül a 30 elnyerhető mandátum közül 25-öt a Városi Párt jelöltjei szereztek meg.

A szervezett munkásságot képviselő MSZDP viszont hatékonyan fogta össze a választók alsóbb státuszú csoportjait, és ennek köszönhetően a legkevesebb választójogosulttal rendelkező, a budai külvárosi (V.) választókerületben mind a négy mandátumot elnyerték; győzelmüket főként a kisiparosoknak és a fuvarosoknak köszönhették.¹⁰

⁸ Hajdu (1886-ig Hirschfeld) Gyula (Somogyuszil, 1886. május 8.–Budapest, 1973. augusztus 21.) ügyvéd, a pécsi Szabadgondolkodók Társasága titkára, 1907-től a Munkásképző Egylet elnöke, 1910-től az MSZDP tagja. 1918-ban a pécsi Nemzeti Tanács titkára, a Tanácsköztársaság alatt a külügyi népbiztos délvideki biztosa és Baranya megye kormányzótanácsi biztosa. A szerb megszállás alatt kiutasították Pécsről. Emigrált, 1933-tól Párizsban ügyvéd. 1945-ben hazatért Pécsre, a kommunista párt tagjaként nemzetgyűlési képviselő lett. 1946-tól iparügyi, 1947-től igazságügyi államtitkár, az Állami Ellenőrzési Központ főosztályvezetője (1950–1951), az ELTE Jogi Karának tanszékvezetője (1949–1969).

⁹ HAJDU Gyula: I. m. 100–107.

¹⁰ Az új szociáldemokrata bizottsági tagok Blázsovics Ignác kisbirtokos, Kis Gadó Mátyás szatócs, Pécs József vendéglős és legifjabb Suvákovics György kisbirtokos voltak. NAGY Imre Gábor: I. m. 106–107. – Az utolsó, harmincadik mandátumot, Hoffmann Ottó ügyvédét nem igazolták, ezt a bizottsági helyet csak az 1917. március 25-i időközi választáson töltötték be.

Helyi választás a megszállt városban

Pécs város törvényhatósági bizottsága a megszállás alatt lényegében nem ülésezhetett, utolsó közgyűlését a megszállás kezdete után néhány héttel, 1918. december 3-án tartotta meg. Helyette azonban a régi közgyűlés bizottságait rendszeresen összehívták, sőt, azokba a munkásság képviselőit is meghívták.¹¹ Új bizottságok is alakultak, például 1920 májusában a városi tanács a pénzügyi bizottság javaslatára „a törvényhatósági bizottság utólagos jóváhagyása reményében” inségadó- és javadalmi adó-kivetési bizottságot alakított.¹²

A trianoni békeszerződés 1920. június 4-én Baranya vármegye nagyobbik részét meghagyta Magyarországnak, a kisebbik, délkeleti részét, a baranyai háromszöget pedig a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak ítélte. A megszállt területek átadását elsősorban a mecseki szén miatt húzta-halasztotta a délszláv állam, és ennek érdekében együttműködött – a részben Magyarországról menekült – szocialistákkal is.¹³ A szocialisták 1920 júliusában azt találták ki, hogy Nemzeti Tanácsot kell választani, amely a Károlyi-féle 1918-as választójogi törvény alapján új törvényhatósági bizottsági választást ír ki, majd az új törvényhatósági bizottság pedig tisztújítást tart. Bár a Nendtvich Andor polgármester vezette városigazgatás leváltásának nem volt törvényes alapja, indokul az szolgált, hogy Pécssett a demarkációs vonal lezárása, az 1919 januárja előtt alkotott magyar törvények vannak érvényben. A *Munkás* helyi szocialista lap nem túl meggyőzően indokolta a Károlyi-féle törvények érvényességét: „Mivel tehát a népköztársaság törvényei törvények, így törvény a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választásokról szóló 1918:I. néptörvény is, amely a magyar törvénytárban 1918. november 23-án, tehát Pécs városának effektív megszállása előtt kihirdettetett. Az 1918:I. néptörvény a megszállás effektívvé válásakor törvény volt és itt az 1920:I. t. c. ellenére törvény is maradt. Minden megszálló hatalom természetszerűleg csupán azon törvényeket

¹¹ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs kgy. jkv. 2/1921. (dec. 22.).

¹² MNL BaML IV. 1406. Pécs Város Tanácsának iratai E-8557/1920.

¹³ Szürts Emil: I. m. 72–76.

respektálhatja a megszállott területen, amely törvényeket ott a megszállás effektívvé válásakor talált és a nemzetközi jog szerint nem lehetséges, hogy a megszállott ország kormánya a tényleges megszállás alá került területekre törvényeket alkosson, vagy ott törvényeket hatályon kívül helyezzen. Az 1920:I. tc. tehát törvény az ország meg nem szállott területein, de nem törvény itt. Az 1918:I. néptörvény a megszállott területen mindenkire kötelező törvény.”¹⁴ A fenti indoklás már azért sem állta meg a helyét, mert ha a megszállás előtti törvényeket veszik alapul, akkor hatályosnak kellett volna tekinteni az 1915:VI. tc.-et is, amely kifejezetten megtiltotta az általános törvényhatósági választás tartását.¹⁵

Az eljárás ellen hiába tiltakozott Nendtvich polgármester a délszláv kormánybiztosnál és városparancsnokságnál. Hivatkozott arra, hogy a törvényhatósági bizottság és tisztikar mandátumát az 1920. évi VII. törvénycikk meghosszabbította, a régi Nemzeti Tanácsnak a forradalom idején is csak véleményező hatásköre volt, a Károlyi-féle választójog sohasem lépett életbe, és a későbbi törvények hatálytalanították, illetve a valódi cél az, hogy a pécsi szociáldemokraták átvegyék a város közigazgatását.¹⁶

Minden tiltakozás és polgári ellenállás hiábavalónak bizonyult. A délszláv kormány hozzájárult ahhoz, hogy népgyűléssel visszaállítsák a kizárólag a választásokra alakult Nemzeti Tanácsot, amely 1920. augusztus 29–30-ára törvényhatósági választást írt ki.¹⁷ A Károlyi-féle néptörvény titkos választójoggal ruházta fel a 21 éven felüli férfiakat, és az írni-olvasni tudó 24 éven felüli nőket, ennek ellenére a pécsi törvényhatósági választásnál az aktív és passzív választójogot egyaránt megvonták a nőktől. A nők szavazati jogának megvonását a *Munkás* a következőkkel magyarázta: „Kétségtelen, hogy a néptörvény bizonyos feltételekkel a nők szavazati jogát intézményessé tette. A nőkre vonatkozólag megállapított feltételek fennforgásának elbírálása a

¹⁴ A pécsi választások jogi indoklása. *Munkás*, 1920. augusztus 25. 1–2.

¹⁵ A pécsi választások. *Dunántúl*, 1920. augusztus 26. 1. Ugyanezzel érvelt Faluhelyi Ferenc és Perr Viktor augusztus elején készült 40 példányos felhívása. Szüts Emil: I. m. 79–82.

¹⁶ MNL BaML IV. 1406. E-13.270/1920, E-12.444/1920.; Szüts Emil: I. m. 76–77.

¹⁷ Uo. 77–87.

választás lebonyolítását felettebb megnehezítette volna és figyelemmel arra, hogy a nők leszavazásának esetén sem változhatott volna az egyes pártok számaránya, ezért a megszálló hatalom képviselője élve a részére a hivatkozott nemzetközi egyezmény 43. cikkében (ha ez elháríthatatlan akadályba nem ütközik) biztosított diskrecionális joggal a nők szavazati jogának gyakorlására vonatkozó törvényes intézkedés alkalmazását kívánatosnak nem tartotta.”¹⁸

A Nemzeti Tanács tehát tulajdonképpen kitalált egy választási eljárást, amit a délszláv kormány és a szerb kormánybiztos jóváhagyott, illetve részben módosított.¹⁹ Törvényhatósági választójoga volt minden férfinak, aki a 21. életévét betöltötte, legalább hat év óta magyar állampolgár és legalább fél éve Pécsen lakott, vagy ott állandó lakása volt. A törvényhatósági bizottság tagjává azt lehetett választani, akinek a választás időpontjában választójoga volt, ha a 24. életévét betöltötte. A Nemzeti Tanács a bizottsági tagok számát 100 főben állapította meg, a megválasztottak megbízatása két évig tartott volna, és a testületnek nem voltak viriliss tagjai.²⁰ A választás szavazókörönként, közvetlen titkos szavazással történt.²¹

1920. augusztus 29–30-án a különleges és a korábbi törvényekkel ellentétes választás során, a vagyonos polgárság bojkottja ellenére 12 876 választójogosultból 9144 fő (71%) adta le szavazatát a szocialisták hivatalos jelöltjeire.²² Az így megválasztott 100 fős új törvényhatósági bizottság rendszeresen ülésezett.²³ A megszállók egyoldalú kiszolgálása, illetve a menekültek ellátá-

¹⁸ A pécsi választások jogi indoklása. *Munkás*, 1920. augusztus 25. 1–2.

¹⁹ Szűts Emil: I. m. 75–82.

²⁰ A Pécsi Nemzeti Tanácstól. *Munkás*, 1920. augusztus 26. 1.

²¹ A pécsi Nemzeti Tanácstól. *Dunántúl*, 1920. augusztus 15. 2.

²² A Pécsi Nemzeti Tanácstól. *Munkás*, 1920. augusztus 26. 1.; Szűts Emil: I. m. 87–90. – A *Munkás* szerint 12 783 jogosultból 9144 választó szavazott a szocialista jelöltekre. A bizottsági tagválasztások eredménye. *Munkás*, 1920. szeptember 1. 1.; A szocialisták városi bizottsági tagválasztása. *Dunántúl*, 1920. szeptember 1. 2.

²³ MNL BaM MNL BaML IV. 1406. E-9498/1921.

sa, a városi alkalmazottak fizetésemelése és a szociális kiadások súlyos gazdasági zavarokat okoztak a városban.²⁴

A város 1921. augusztus 22-én szabadult fel a szerb megszállás alól. Nendtvich polgármester tizenegy hónapi száműzetés után, 1921. augusztus 23-án foglalta el hivatalát,²⁵ a régi tisztviselők is visszatértek, és a törvényhatósági bizottság nevében ideiglenesen a városi tanács intézkedett. Horthy Miklós kormányzó 1921. szeptember 27-én nevezte ki Fischer (1929-től Keresztes-Fischer) Ferencet Baranya vármegye és Pécs szabad királyi város főispánjává.²⁶ Bádoki Soós Károly altábornagy baranyai kiűréssel kapcsolatos különleges megbízatása 1921. október 13-án szűnt meg.²⁷ Így október közepére tért vissza a közigazgatás a régi medrébe. A szerb megszállás alóli felszabadulás után, 1921. november 7-én tartotta a régi törvényhatósági bizottság első közgyűlését. Ahogy két évvel korábban Magyarország akkori területén, úgy 1921 őszén Pécsen is a Friedrich-féle rendeletet (3886/1919. ME sz.) alkalmazták,²⁸ azaz az elvileg 114 fős bizottság az 1918. október 30-i tagjaival kezdte meg működését. Az 1921. évi közgyűléseken a bizottsági tagok közül ténylegesen csak 83-an jelentek meg, úgyhogy még az érthető okokból hiányzó 25 képviselőhöz (elhunyt kilenc választott és hét virilis, máshova költözött négy választott és három virilis, tartósan beteg volt egy virilis és egy választott tag) képest is voltak távolmaradók.²⁹

²⁴ KAPOSZI Zoltán: Pécs gazdasági helyzete a szerb megszállás idején (1918–1921). *Pécsi Szemle*, 70. (2011/nyár) 75–76.; *Pécs–Baranya, 1918–1928*. Dunántúli Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1929. 96–118.

²⁵ *Napi Hírek*, 1921. augusztus 23. (12. kiad.); Nendtvich Andor Pécs lakóihoz. *Dunántúl*, 1921. augusztus 24. 2.

²⁶ NAGY Imre Gábor: Baranya vármegye főispánjai (1688–1950). In: Uó (szerk.): *Baranyai Történelmi Közlemények 2*. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 2007. 97., 119–120., 130., 144–145.

²⁷ *Napi Hírek*, 1921. október 15. (11. kiad.).

²⁸ Lásd erről e számban Püski Levente tanulmányát.

²⁹ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs kgy. jkv. és IV. 1404. Pécs Város Igazoló Választmányának iratai, 1918–1921 alapján.

A pécsi közelet és a törvényhatósági bizottság az 1920-as évek elején

Pécsett az 1920-as években négy jelentős politikai irányzat játszott szerepet: a kormánypárt, az MSZDP, a keresztényszocialisták és a liberálisok. 1922-től az Egységes Párt (Keresztény-Keresztyén Földmives-, Kiszgazda- és Polgári Párt) és az MSZDP rendelkezett akkora erővel, hogy pécsi jelöltjei bekerülhessenek a parlamentbe.³⁰ Az Egységes Pártnak nem volt állandó és regisztrált tagsága, elsősorban választási klubpártként működött. Helyi elnöke Littke József (Pécs, 1872. október 15.–Pécs, 1937. március 16.) pezsgőgyáros volt, aki virilisként ült a törvényhatósági bizottságban. A tömegpárti jellegű MSZDP pécsi szervezete nagy létszámú, regisztrált tagsággal rendelkezett. A helyi titkára 1922. április 23-tól Dick György volt, aki tehetséges szervezőként sikeresen vezette a pártszervezetet.

A keresztényszocialisták pécsi vezetői közül Komócsy István (Szekszárd, 1865. augusztus 4.–Pécs, 1926. július 5.) római katolikus pap, egyetemi tanár és Ruzsinszky Béla asztalosmester volt választott tagja a törvényhatósági bizottságnak. A liberális tábor egyik vezetője, Baumann Emil (Zombor, 1881.–Pécs, 1948. február 14.) sörgyári vezérigazgató – aki az 1921-es parlamenti választáson elnyerte az egyik pécsi mandátumot, és így rövid időre képviselő lett –, virilis jogon volt a törvényhatósági bizottság tagja.³¹ A liberális ellenzék azonban nem képezett szervezett erőt, itt inkább a törvényhatósági bizottság egyes tagjainak egyéni szimpátiájáról beszélhetünk.

A szerb megszállás azonban nem múlt el nyomtalanul. A városon rajta maradt a „vörös Pécs” bélyeg, hiszen a Linder Béla-féle szocialista uralom és a Baranya–Bajai Szerb–Magyar Köztársaság kikiáltása miatt Pécs a későbbiekben sem tartozott a központi hatalom kedvencei közé.³² A „vörös Pécs” kifejezést

³⁰ Lásd erről PAKSY Zoltán: Nemzetgyűlési és országgyűlési választások Péccsett (1922, 1926, 1931). In: FONT Márta–VONYÓ József (szerk.): *Tanulmányok Pécs történetéből* 5–6. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 1999. 219–240.

³¹ Uo. 227–231.

³² KAPOSÍ Zoltán: I. m. 77.

az akkori sajtó is használta. „Látom az óriási lelkesedést! Még sem vörös Pécs ez!” – mondta a szerb városparancsok a tudósító szerint 1921. augusztus 20-án, amikor az első magyar csendőrkülönítmény bevonult Pécsre.³³ Ezért is érezhette fontosnak a törvényhatósági bizottság, hogy az 1921. december 22-i közgyűlési határozatában – Nendtvich Andor polgármesternek a szerb megszállás három évét elemző jelentésére – név szerint is köszönetet mondjon azoknak, akik ellenszegültek a megszállóknak, illetve megbélyegezze azokat, akik kollaboráltak velük. A hangadó kollaboránsok közé sorolták az 1918. évi törvényhatósági bizottság néhány tagját, így a már említett Hajdu Gyula ügyvédet, Pécs József vendéglőst és Schwarcz Gábor ügyvédet, akik a felelősségre vonás elől Jugoszláviába emigráltak. Ugyancsak név szerint megbélyegezték az 1920. évi törvénytelen szocialista „törvényhatósági bizottság” 75 tagját.³⁴

Az MSZDP elvesztette képviselőit a törvényhatósági bizottságban, mert az előbb említett kompromittálódott politikusai elmenekültek, Szabó József pécsi párttitkár 1919-ben elhunyt, a korábbi szociáldemokrata kispolgári képviselők – Blázsovics Ignác kisbirtokos, Kis Gadó Mátyás szatócs, legifjabb Suvákovics György kisbirtokos – pedig megváltoztatták politikai nézeteiket.³⁵

A törvényhatósági bizottság megújítását részben a jogszabályok hiánya, illetve ellentmondásossága, részben, ahogy országon, úgy Pécsen is, a helyi politikai elit ellenérdeke akadályozta. Az általános önkormányzati választások megtartását előbb az 1915. évi VI. tc., majd – bő egyéves exlex állapot után – a Bethlen-kormány törvényei és rendeletei nem engedélyezték.³⁶ Az érvényben lévő 1886. XXI. tc. 33. §-a szerinti időközi választások megtartásának azonban nem lett volna jogi akadálya, ahogy a virilis bizottsági tagok évenkénti megújításának sem.

³³ A szerbek Kis-Zombornál átlépték az új demarkációs vonalat. *Új Barázda*, 1921. augusztus 25. 2.

³⁴ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs kgy. jkv. 2/1921. (december 22.); Törvényhatósági választások. *Munkás*, 1921. december 17. 1.

³⁵ Suvákovics György például az 1929. évi törvényhatósági választáson a IX. választókerületben az úgynevezett hivatalos lista, a Pécsi Polgári és Munkáspártok Szövetségének jelöltje volt.

³⁶ Erről részletesen lásd e számban Püski Levente tanulmányát.

Pécsett az elsők között, 1921 decemberében a helyi szociáldemokrata hetilap, a *Munkás* sürgette a megüresedett választott tagsági helyek betöltését, azaz az időközi választásokat. Utóbbi egyik fontos problémáját is megfogalmazta a lap: „Hogy visszatérjünk a törvényhatósági bizottsági tagválasztásokra, természetesen elintézendő kérdés marad még mindig, hogy a kiírandó választások milyen választási rendszer és milyen választási névlajstrom szerint ejtetnek meg.”³⁷

1922-ben újból az időközi választásokat hajszolta a *Munkás*: „A törvényhatósági bizottság megválasztott tagjai közül több mint nyolcnak a helye, elhalálozás és eltávozás folytán megüresedett, a városi szabályrendelet előírja, hogy ezeket a megüresedett tagsági helyeket az év lejárta előtt be kell tölteni. Arra ugyan intézkedés történt, hogy az elhalt virilisták helyett a póttagok közül a sorban legközelebb állók behívassanak, de bár a szerb megszállás után már a nyolcadik hónapban vagyunk s bár a szabályrendeletben előírt idő is már három hónapja elmúlt, a választás útján betöltendő törvényhatósági bizottsági tagsági helyek betöltéséről még semmi intézkedés nem történt.”³⁸

A legegyszerűbbnek a virilis bizottsági tagok megújítása tűnt, hiszen itt nem volt szükség választásra. A szerb megszállás alóli felszabadulás után az 1918. évre igazolt virilis bizottsági tagok névjegyzéke maradt érvényben, és a megürült helyekre az 1918. évi póttagokat hívta be a polgármester. Ezt követően azonban csak az 1924. évi adózás alapján készült új lista a legnagyobb adófizetőkről, így 1918 után először 1925. február 20-án ültek új virilisek a közgyűlési terem padsoraiba.³⁹ Az 57 virilis hely kétharmada megújult, 38 új személy került be így a bizottságba.⁴⁰ A *Dunántúl* napilap egy versikében azért kicsit élcelődött a gazdag virilisekről: „Harminchét új virilista / Adójuk horribilista, /

³⁷ Törvényhatósági választások. *Munkás*, 1921. december 17. 1.

³⁸ Törvényhatósági bizottsági tagválasztások. *Munkás*, 1922. április 5. 1.

³⁹ A virilislista összeállítása azért késett, mert nem fejeződött be az állami adók kivetése. Pécs szab. kir. város költségelőirányzatának. *Pécsi Lapok*, 1922. november 9. 2.

⁴⁰ MNL BaML IV. 1404. Pécs Város Igazoló Választmányának iratai, 1918–1925. – Ezzel szemben a sajtó csak 37 új virilisléről írt. Pécs új virilistái. *Dunántúl*, 1925. január 23. 2.

S ez a városnak is többet ér, / Helyettük majd a pénz beszél, /
Éljen hát a sok virilis / Mert a város így virul is!⁴¹

Az időközi törvényhatósági választások ügyében azonban sokáig nem született döntés Pécssett, annak ellenére, hogy más törvényhatóságokban 1920-tól már volt példa azok megtartására.

Viták az időközi választásokról az 1920-as évek második felében

A hódmezővásárhelyi törvényhatósági választás volt az, ami Pécs városát is változtatásra ösztönözte. A *Pécsi Napló* 1926. október 8-i száma szinte szó szerint lehozta a belügyminiszternek a törvényhatósági bizottság kiegészítésről rendelkező, Hódmezővásárhely tanácsához intézett leiratát.⁴²

Visy László⁴³ helyi képviselő és társai erre a leíratra hivatkozva már másnap, október 9-én indítványozták a törvényhatósági bizottságnak, hogy időközi választással még abban az évben töltsék be a megüresedett választott tagsági helyeket. A kérelmet Visy kivül tizenhét bizottsági tag írta alá, köztük Hamerli Imre és Sárkány Ármin is.⁴⁴

Tisza István híveként Visy László 1917-ig Pécs főispánja volt, és a város egyik legtekintélyesebb politikusának számított. Az indítványnak feltehetően nem volt politikai vetülete, az aláíróik a város érdekében léptek fel, és több politikai irányzatot képviseltek.

A megüresült választott bizottsági helyek számáról némileg különböző adatok láttak napvilágot. Visy László indítványa 24,⁴⁵ a

⁴¹ Az új városi virilisták. *Dunántúl*, 1925. február 22. 7.

⁴² A törvényhatósági bizottságok följújtásának nincsen akadálya. *Pécsi Napló*, 1926. október 8. 2. A leirat megtalálható az MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (22431/1926.) ügyiratban.

⁴³ Visy (1905-ig Jobst) László (Nagyatád, 1854. október 17. – Pécs, 1935. november 25.) ügyvéd, közel ötven évig, 1887–1935 között a törvényhatósági bizottság választott tagja, a pécsi ügyvédi kamara elnöke (1905–1911), Pécs város főispánja (1911–1917), majd a Pécsi Nemzeti Kaszinó elnöke (1922–1932).

⁴⁴ A közgyűlésen Visy László és 15 társa indítványként említették, mert két aláírást nem tudtak elolvasni.

⁴⁵ Indítvány a megüresedett 24 városi bizottsági tagság betöltésére. 18 bizottsági tag írta alá az indítványt. *Dunántúl*, 1926. október 10. 3.; MNL BaML IV. 1406. 22431/1924. sz. ügyiraton a 27-es számot tintával átírták 24-re.

Pécsi Napló 25,⁴⁶ az indítványt tárgyaló 1926. évi közgyűlés 27 betöltendő helyről tudott.⁴⁷ 1928-ban Nendtvich Andor polgármester azt jelentette a belügyminiszternek, hogy az 57 választott tagból 26 hiányzik, míg a virilis tagok száma elhalálozás miatt csak eggyel kevesebb, vagyis 56 fő.⁴⁸ Ugyanebben az évben egy közgyűlési határozat ellen fellebbező választópolgárok (Dick György, Grün Lajos) 28 betöltendő mandátumról beszéltek.⁴⁹

Bár a *Dunántúl* napilap név szerint is felsorolta a hivatalban lévő 33 választott tagot, mégsem hihetünk neki. A névsorban szereplő Pauncz Lipót és Sárkány Ármin ugyanis nem választott, hanem virilis képviselő volt, és a választott tagok közül kimaradt Justus (Jusztusz) Mihály, Ruzsinszky Béla és Schneider Károly.⁵⁰

A hiányzó választott tagok száma 1926-ban helyesen 23 fő, közülük meghalt 19, lemondott egy, emigrált három személy. 1927-ben meghalt kettő és lemondott egy képviselő, illetve 1929-ben ismét elhunyt egy.⁵¹

Az egymásnak ellentmondó adatok oka az, hogy akik ténylegesen nem vettek részt a közgyűlés munkájában, azokkal úgy számoltak, mint akik lemondának, ha időközi választásra kerülne sor. Például Pálffy Zoltán volt pécsi pénzügyigazgató-helyettes, választott tag 1922-ben mecseki villáját eladta, és Rákosszentmihályra költözött,⁵² de jogilag a testület tagja maradt.

Aligha lehetett kétséges, hogy az 1926. október 11-i közgyűlés támogatja Visy László és társai indítványát, hiszen a választott tagok közel fele hiányzott, és a meglévők is idősebbek voltak, mert 12 (illetve 15) éve nem tartottak általános választásokat,

⁴⁶ Pécs törvényhatósági bizottságának följűjtása. *Pécsi Napló*, 1926. október 10. 6.

⁴⁷ A *Pécsi Napló* is 27 üres mandátumról írt. Még ez évben kiegészítik a pécsi törvényhatósági bizottságot. *Pécsi Napló*, 1927. október 20. 6.

⁴⁸ MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (13819/1928.)

⁴⁹ MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (7562, 7279/1928.)

⁵⁰ Indítvány a megüresedett 24 városi bizottsági tagság betöltésére. *Dunántúl*, 1926. október 10. 3.

⁵¹ MNL BaML IV. 1404. Pécs Város Igazoló Választmányának iratai, 1918–1929. és az *Arcanum* digitális periodika adatbázisának sajtóforrásai alapján.

⁵² Eladott villa. *Pécsi Lapok*, 1922. április 23. 4.; Személyi hír. *Pécsi Lapok*, 1922. június 25. 4.

míg az utolsó időközi választásra 1917. december 9-én került sor. A városi tanács szerint a megüresedett helyek betöltése azért szünetelt, mert „a fennálló törvényes rendelkezések nem nyújtottak kellő jogi alapot az időközi választások megejtésére”, de ez az indoklás vitatható volt.⁵³

A városi tanács az 1914. évi országgyűlési választói névjegyzék alapján történő választást javasolta, követve a belügyminisztériumi állásfoglalást.⁵⁴ Ugyanakkor ezt a megoldást egyben problémásnak is tartotta. „Ezen álláspontunk hangoztatása mellett azonban nem hallgathatjuk el azon aggályunkat, hogy az időközi választások céljaira egyedül és kizárólag törvényesnek elfogadható, 1914. évre érvényes országgyűlési képviselőválasztók névjegyzékébe felvett törvényhatósági bizottsági tagok választására jogosultak száma ugyancsak erősen megcsökkent és ki vannak zárva abból azok, akik időközben megszerezték azokat a szükséges kellékeket, amelyek a névjegyzékbe való felvételhez szükségesek, nem is szólva arról, hogy az 1914. évre érvényes országgyűlési választói névjegyzéknek a mai változott viszonyok mellett való gyakorlati használata ellen igen sok érvet lehet felsorakoztatni a törvényesség és célszerűség szempontjából egyaránt, ugyanannyira, hogy nyugodt lélekkel állíthatjuk, miszerint az ekként megejtendő törvényhatósági bizottsági tagválasztás távolról sem fejezné ki a város közönsége teljességének akaratát.”⁵⁵

A városi tanács indítványát a törvényhatósági bizottság közgyűlése egyhangúlag elfogadta. A határozatuk kimondta, hogy az 1918 óta elhalálozás, lemondás és tagsági képesség elvesztése miatt megüresedett bizottsági helyeket választás útján 1927

⁵³ Az akkori jogszabályok alapján az 1920-as évek első felében is lehetett időközi választásokat tartani, és voltak törvényhatóságok, ahol tartottak is. A kérdésről lásd még e számban Püski Levente tanulmányát.

⁵⁴ A hódmezővásárhelyi polgármesterhez írt 54.703/1916. IV. BM sz. távirat szerint: „Megüresedett bizottsági tagsági helyeket az 1915. VI. t. c. rendelkezésének szem előtt tartásával lehet betölteni. Ennek 2. §-a szerint a választásokat az 1914. évre érvényes névjegyzék alapján kell megtartani. Ebből következik, hogy csak az választható, aki az 1914. évre érvényes országgyűlési képviselőválasztói névjegyzékbe felvehető volt, tehát nők nem választhatók és így a virilisek közé sem vehetők fel.” MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (22431/1926.)

⁵⁵ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs város kgy. jkv. 207/1926. (október 11.).

végéig be kell tölteni, vagyis a választást a kérthez képest egy évvel elhalasztotta. Kimondta, hogy a választásokat az 1886. évi törvényhatósági törvény és az 1914. évre érvényes választói névjegyzék alapján kell lebonyolítani, és utasította a város tanácsát, hogy a szükséges előkészületeket tegye meg. Továbbá elhatározták, hogy felirattal fordulnak a nemzetgyűléshez és a kormányhoz, hogy a törvényhatósági bizottságok általános megújítását minél előbb törvénnyel szabályozzák.⁵⁶

A törvényhatóságok közgyűlési határozatai ellen bármely adófizető polgár tizenöt napon belül fellebbezhetett a belügyminiszternél. Valójában nem meglepő, hogy a fenti közgyűlési határozatot megfellebbezték. Az viszont vörös posztó volt a városvezetés szemében, hogy éppen a helyi szociáldemokraták fellebbeztek. Bár Dick György párttitkár és öt társa nem a párt nevében, hanem választópolgárokként fellebbeztek, és taktikai okokból nem a mögöttük álló tömegbázisra, hanem a nagy háború közös áldozatvállalására utaltak. „Ha tehát most az 1914. évi névjegyzék alapján történne a törvényhatósági időközi választás, úgy méltánytalanság esnék velünk, akik a világháborút végig küzdöttük, az 1914. évi névjegyzékbe korhiány miatt nem vétettünk föl, a háború alatt viszont már elértük választói jogosultságunkat és így a háború utáni névjegyzékekbe, így az 1926. évben is, mint választók szerepelünk” – írták az ügyiratban. Dick György és társai nem az 1914. évi, hanem az 1926. évi országgyűlési képviselői névjegyzék alapján történő választást kérték, hivatkozva arra, hogy az 1886. évi XXI. törvénycikk szerint az időközi választásokat mindig az arra az évre megállapított országgyűlési névjegyzék alapján kell lebonyolítani, és az 1922. évi választójogi kormányrendelet alapján már összeírták az 1914 óta jogképessé vált választókat.⁵⁷

Dick György fellebbezése 1926. október 22-én érkezett be a városházára. A város tiszti főügyésze, Nick Alajos október 25-én – még szintén a 15 napos határidőn belül – egy újabb fellebbezést adott be a polgármester útján a belügyminiszterhez,

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (23071/1926.)

amelyben kérte az időközi választást elrendelő határozat megsemmisítését.⁵⁸ Közös pont volt Dick György fellebbezésével, hogy a főügyész szerint is az időközi választásokat az 1886. évi törvényhatósági törvény értelmében „mindig azon évre megállapított országgyűlési képviselői állandó névjegyzék alapján” kell megtartani. Ugyancsak egyetértett Dick Györggyel, hogy a választást az 1914. évi névjegyzék alapján nem lehet megtartani, mert a világháború következtében a névjegyzékbe felvettek 50%-a meghalt, 20%-a elköltözött, a 30%-os töredékszavazók pedig nem tükröznék a város akaratát. A választók száma annyira lecsökkent, hogy a választókerületben nem érne el a törvény által előírt 200 főt sem. Itt is felbukkant tehát a városi tanács észrevétele, hogy az 1914. évi névjegyzék alapján történő választás nem fejezné ki a lakosság akaratát.

Új érv volt viszont az, hogy a főügyész szerint nincs olyan jogszabály, amely alapján az időközi törvényhatósági választásokat meg lehetne valósítani. „Mert, sem az 1920. évi I. t. c. felhatalmazása alapján kibocsátott, ún. Friedrich-féle nemzetgyűlési választói rendelet alapján,⁵⁹ sem pedig az azt helyettesítő, s kiegészítő 1922. évi 2200. ME számú rendelet alapján, amely szintén és kifejezetten »újból egybehívandó nemzetgyűlés«-re való tekintettel állapítja meg a választói jogot, s rendeli el az itt megállapított jogosultság alapján a választói névjegyzékek elkészítését, a törvényhatósági bizottsági tagválasztás az 1886. évi 21. t. c. szellemének megfelelőleg megejthető nem volt, volna.”⁶⁰

Nem valószínű, hogy a város főügyésze ne ismerte volna az 1925. évi választási törvényt (XXVI. tc.), amelyet kihagyott a választójogi szabályozások sorából, inkább feltehetően arról lehetett szó, hogy a szociáldemokraták fellépésére a városvezetés megritkult a választásoktól.

⁵⁸ MNL BaML IV. 1408. Pécs város tiszti főügyészenek iratai. 537/1926. Nick Alajos (Pécs, 1858. február 15.–Pécs, 1938. szeptember 20.) ügyvéd, Pécs város tiszti főügyésze (1908–1929).

⁵⁹ Az 1919. november 12-i 5985. ME sz. Friedrich-féle választójogi rendelet.

⁶⁰ MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (23035/1926.)

Az időközi választásról szóló közgyűlési határozatot és a két fellebbezést 1926. december 20-án terjesztette fel Nendtvich Andor polgármester elbírálásra a belügyminiszterhez.⁶¹

Ezúttal a belügyminiszter volt az, aki késlekedett, és nem vizsgálta felül a közgyűlési határozatot, nem döntött az ügyben. Az 1926-ban indítványozó bizottsági tagok közül Sárkány Ármin ügyvéd volt az,⁶² aki szorgalmazta a választásokat. Ezért javasolta a közgyűlésnek, hogy „a nemzetközi szociáldemokrata párt és a város főügyésze” által megfellebbezett határozat intézését sürgessék meg a belügyminiszternél.⁶³ Sárkány Ármin előterjesztésére az 1927. május 9-i közgyűlés a belügyminiszterhez írt feliratában érdemi intézkedést kért.⁶⁴

A belügyminiszter 1927. július 20-i leiratában közölte a törvényhatósági bizottsággal, hogy 207/1926. évi közgyűlési határozat ellen benyújtott jogorvoslatokat az iratokkal együtt elbírálásra megküldte a közigazgatási bíróságnak. Az 1927. szeptember 19–20-i közgyűlés tudomásul vette a belügyminiszteri leiratot, és egy másik indítványozó, Hamerli Imre javaslatára utasította a városi tanácsot,⁶⁵ hogy a belügyminiszter útján a közigazgatási bíróságnál siettesse az elbírálást.⁶⁶ Mivel az időközi választások

⁶¹ MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (23027/1926.)

⁶² Sárkány (1899-ig Stern) Ármin (Pécs, 1876. december 2.–Pécs, 1940. március 13.) ügyvéd, 1900 és 1908 között városi rendőrkapitány, 1905-től tiszteletbeli rendőrfőkapitány. 1922-ben megalakította a Pécsi Háztulajdonosok Egyesületét, amelynek elnöke lett, és kiadta a *Pécsi Háztulajdonosok Lapját*. 1906-tól 1939-ig volt a törvényhatósági bizottság virilisz képviselője, tagságát az 1939-es zsidótörvény miatt veszítette el.

⁶³ MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (9865/1927.)

⁶⁴ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs város kgy. jkv. 160/1927. (május 9.); IV. 1406. E-1272/1928. (11824/1927.)

⁶⁵ Hamerli Imre (Pécs, 1867. augusztus 29.–Pécs, 1927. november 15.) kesztyűgyáros és szállodatulajdonos, a törvényhatósági bizottság választott tagja (1902–1927), a pécsi kereskedő- és iparostanonc-iskolák felügyelőbizottságának elnöke (1908–1927), a Matessa és Rudolfinum egyesített árvaházak gondnoka (1908–1927), a Pécsi Kerületi Munkásbeteg-segélyező Pénztár alelnöke, majd a Pécsi Kerületi Munkásbiztosító Pénztár első elnöke (1907–1910) és számtalan testület vezetőségi tagja. A Függetlenségi és 48-as Párt pécsi elnöke, több alkalommal (1906, 1910, 1921, 1922, 1926) parlamenti képviselőjelölt Pécssett.

⁶⁶ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs város kgy. jkv. 340/1927. (szeptember 19–20.)

ügyében a közigazgatási bíróság volt az illetékes,⁶⁷ egyértelmű, hogy több mint fél évig a belügyminiszter fektette el az aktát.

A közigazgatási bíróság már kétségek nélkül gyorsan, 1927. október 11-én döntött a panasznak minősülő fellebbezés ügyében, és ítéletében kimondta, „hogy a törvényhatósági bizottsági tagválasztást a választás idejében érvényes országgyűlési képviselőválasztói névjegyzék alapján kell megejteni”. A bíróság szerint a törvényhatósági bizottság ugyan 1926-ban helyesen határozott, mert az akkor hatályos 1918. évi XVII. tc. 183. §-a szerint a törvényhatósági választójogosultságnál az országgyűlési képviselőválasztóknak az 1914. évre érvényes névjegyzékét kellett alapul venni. Az 1918. évi jogszabályt azonban az 1925. évi XXVI. tc. 185. §-a hatályon kívül helyezte, amelynek 189. §-a szerint az új törvény a felsőházzal szülő törvénnyel (1926:XXII. tc.) egy időben lép életbe, amire 1926. november 15-én került sor. Ezért a törvényhatósági bizottsági választásoknál 1926. november 15-től már az 1925. évi választójogi törvény alapján összeállított – a választás évében érvényes – országgyűlési választói névjegyzéket kell alkalmazni.⁶⁸

1927-ben más városok (Debrecen, Szeged) időközi törvényhatósági választásai ügyében is döntött a közigazgatási bíróság, nem lehetett tehát már a jogi szabályozás hiányára hivatkozni. Így Pécs törvényhatósági bizottsága 1927. november 21-i közgyűlésén a közigazgatási bíróság ítéletét elfogadta, de az új közigazgatási törvénytervezet küszöbön álló törvényerőre emelkedésének ürügyére hivatkozva a döntést mégis elhalasztotta 1928 februárjáig. A jogtalan és törvénytelen halogatás ellen több képviselő felszólalt. Linder Ernő azt mondta, kérdéses, hogy a megválasztottak élvezik-e még a választók bizalmát.⁶⁹ Sárkány Ármin is azt gondolta, hogy a bizottsági tagok megbízatása már

⁶⁷ A 1896:XXVI. tc. 41. § 2. pontja szerint közigazgatási bíróság dönt a törvényhatósági bizottsági tagok választása ellen beadott fellebbezések felett. (Lásd még 1886:XXI. tc. 42. §-a és 1872:XXXVI. tc. 34. és 52. §-ai.)

⁶⁸ MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (28062/1927.). – A közigazgatási bíróság érvelésének értékeléséről lásd e számban Püski Levente tanulmányát.

⁶⁹ Linder Ernő (Majs, 1886. május 5.–Pécs, 1954. január 16.) újságíró, lapszerkesztő, 1916-tól a *Dunántúl* című pécsi napilap felelős szerkesztője, 1917–1929 között a törvényhatósági bizottsági választott tagja.

rég a múlté, és a törvény határozottan intézkedik, hogy a megürült bizottsági helyeket be kell tölteni. A keresztényszocialista Ruzsinszky Béla szintén a törvényhatósági bizottság felfrissítését javasolta. Varga Ferenc szerint azt a látszatot keltik a lakosság körében, mintha el akarnák odázni a választásokat.⁷⁰ A közgyűlés nagy szótöbbséggel mégis a tanács halasztó javaslatát fogadta el a legtöbbet hangoztatott érv hatására, mely szerint úgyis közel vannak az általános választások, az időszaki választások „feleslegesen” nagy munkát jelentenének a közigazgatási apparátusnak és a lakosságot kétszer is „felizgatnák”.

Az 1927. november 21-i közgyűlésen Nendtvich Andor polgármester azt nyilatkozta, hogy amennyiben a közigazgatási reform, törvényhatóságok újjáalakítása késne, „ez esetre a javaslat szerint is meg van adva a mód, hogy a megüresedett bizottsági helyeket a jövő év elején betöltheti a választó közönség”.⁷¹ A polgármester annyiban foglalkozott az időközi választásokkal, hogy az 1928. január 10-i átiratában a törvényhatósági városok polgármestereitől kért információt, tartottak-e időközi választásokat a megüresedett bizottsági helyek betöltésére. Ha pedig tartottak, akkor azt az 1925. évi választójogi törvény alapján rendezték-e, illetve a nők aktív és passzív választójogát biztosították-e.

Baja város polgármestere nem válaszolt. Kecskeméten nem volt időközi törvényhatósági választás, mert ott a mintegy 260 fős törvényhatósági bizottságot a 15-20 elhunyt tag miatt nem tartották csonkának, a virilisek évente megújultak, illetve a közelgő új törvény alapján várták a törvényhatósági bizottság újjáalakítását. Miskolcon szintén nem töltötték be a megüresedett választott bizottsági helyeket. Szegeden 1926–1927-ben sem a megüresedett választott bizottsági tagok betöltéséről, sem a virilisek behívásáról nem intézkedtek, mert szintén várták az új törvényt.

Székesfehérváron 1927-ben a nők aktív és passzív választójogára hivatkozva nem rendeztek időközi törvényhatósági választá-

⁷⁰ Varga Ferenc hentesmester, 1911–1929 között az ellenzéki irányultságú budai külvárosi V. választókerület képviselője.

⁷¹ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs város kgy. jkv. 427/1927. (november 21.) Lásd még A törvényhatósági bizottság kiegészítése. *Pécsi Napló*, 1927. november 22. 3.; A város közgyűlése. *Dunántúl*, 1927. december 22. 2–3.

sokat. „Az 1927. évre érvényes országgyűlési képviselő választói névjegyzék alkalmazása azonban ezidőszerint leküzdhetetlen akadályokba ütközik. E névjegyzékbe ugyanis a nők is fel vannak véve és ezen körülmény az 1886. évi XXI. tc. 31. §-a értelmében nemcsak aktív, de passzív törvényhatósági választói joghoz is juttatja őket. Kétségtelen pedig, hogy a nők törvényhatósági aktív és passzív választói jogot sohasem nyertek, sőt ez kifejezetten bele is ütközik a ma fennálló törvényekbe” – hangzott el az 1927. november 28-i székesfehérvári törvényhatósági bizottsági közgyűlésen.⁷²

Hódmezővásárhelyen sem gyakorolhatták a nők a passzív választójogot, vagyis nem lehettek törvényhatósági bizottsági tagok, „mert az 1886. évi XXI-dik tc. egész szelleme akként intézkedik, hogy nő törvényhatósági bizottsági tagsági tisztséget nem viselhet” – érvelt Soós István polgármester Nendtvich Andornak küldött levelében.⁷³

Győrben 1927. december 8-án volt időközi választás az 1914. évi érvényes országgyűlési képviselői névjegyzék alapján, amit azonban meg is fellebbeztek. Sopronban szintén az 1914. évi névjegyzék alapján történt időközi választás 1926-ban, 1927-ben pedig nem volt üresedés.

Debrecenben 1927. december 27-én volt időközi választás az az évi országgyűlési választói névjegyzék alapján. Hódmezővásárhelyen pár nappal később, december 30-án tartották, szintén az 1927. évi választói névjegyzék alapján.⁷⁴

A fent beérkezett válaszok nem győzték meg a pécsi városi tanácsot az időközi választások feltétlen szükségességéről, és újabb kéthavi halasztást kértek az 1928. március 6-i közgyűléstől a már sokat ismételt évrre hivatkozva, hogy a kormánykörök tájékoztatása szerint a törvényhatósági bizottságok újjáalakítására vonatkozó törvénytervezet hamarosan az országgyűlés elé kerül. Az újabb halasztás ellen Sárkány Ármin szólalt fel, és

⁷² Székesfehérvár törvényhatósági város közgyűlési jegyzőkönyvei 272/1929. (november. 28.) MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (30369/1927.)

⁷³ Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú város tanácsa iratai 911/1928. MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (30369/1927.)

⁷⁴ MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928.

csodálkozott azon, hogy akik 1926-ban a változást sürgették, most hallgatnak. A polgármester az addigi érvek – küszöbön az új közigazgatási törvény, a kétszeri választás megterhelő lenne – mellett itt számolt be arról, hogy több törvényhatósági város szintén a kivárással együtt döntött, illetve az 1914. évi választói névjegyzék alapján lezajlott választásokat már sajnálják az illető városok, mert nem felelt meg a várakozásoknak.⁷⁵ A *Dunántúl* tudósítása szerint Baumann Emil és Linder Ernő kiáltott be még egy-egy kritizáló mondatot.⁷⁶

Az 1928. március 6-i közgyűlés a döntést 71:6 szavazataránnyal ismét elhalasztotta. Az ellenszavazók neve Visy László volt főispán kivételével nem ismert.⁷⁷ A közgyűlési határozatot a szociáldemokraták nem fogadták el, Dick György és társai fellebbezést adtak be a belügyminiszterhez, illetve Grün Lajos és társai panaszt nyújtottak be a közigazgatási bírósághoz.

Dick György és társai fellebbezésükben megállapították, hogy a választott tagsági helyek több mint fele megüresedett, az életben lévők többsége öregember, nagy részüknek minden kapcsolata megszakadt a lakossággal, és már nem képviselhetik a választópolgárság akaratát. Nem tartották elfogadható indoknak, hogy a várható új közigazgatási törvény miatt nem kellene a választópolgárságot kétszeres izgalomnak kitenni, „mert a mai konszolidált viszonyok közepette választópolgárságot a választás nem hozza izgalomba, ellenben izgatja az tény, hogy közel másfél évtizede nincs módjában a város igazgatásába, súlyos közterhek mikénti felhasználásába, törvény adta joga alapján beleszólni. Ezt a tartós izgalmat pedig, amely a közre kétségtelenül igen hátrányos helyzetet teremtett, csak az új időközi választás mielőbbi megejtésével lehet levezetni.”⁷⁸

Az 1928. május 29-i közgyűlés határozatában nem meglepő módon az időközi választásokat újból elhalasztotta. A tanácsi

⁷⁵ A közgyűlési vitáról a *Pécsi Napló* számolt be a legrészletesebben. Mozgalmas városi közgyűlés. *Pécsi Napló*, 1928. március 7. 1–2.

⁷⁶ Pécs város közgyűlése bizalmáról biztosítja Klebelsberg kultuszminisztert. *Dunántúl*, 1928. március 7. 2.

⁷⁷ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs város kgy. jkv. 18/1928. (március 6.)

⁷⁸ MNL BaML IV. 1406. E-1272/1928. (7562, 7279, 10802/1928.)

előterjesztés ismét a továbbra is közeledő új közigazgatási törvényvel érvelt, illetve azzal, hogy törvény fogja betiltani az időközi választásokat. A közgyűlési vitában az időközi választások mellett szólaltak fel Linder Ernő és Ruzsinszky Béla törvényhatósági bizottsági tagok. Sárkány Ármin azt állította, hogy „e javaslatával a város tanácsa nyíltan kifejezésre juttatta, hogy nem akar időközi választásokat”. Nendtvich Andor polgármester visszautasította Sárkány Ármin tanácsot őszintétlenséggel bíráló szavait, és megismételte azt az állítást, hogy ő csakis a polgárságot akarja megóvni „a kettős választás izgalmaitól.”⁷⁹

Az 1928. júliusában elfogadott XXXVI. tc. végül tényleg megtiltotta a megüresedett törvényhatósági bizottsági helyek betöltését, azaz nyilvánvalóvá vált, hogy az időközi választásokra nincs remény. Így Dick György és társai a fellebbezésüket, illetve Grün Lajos és társai a panaszukat visszavonták 1928. július 17–18-án. Bár az 1929. évi általános törvényhatósági választásokig tartó időszak végére már a választott tagok közel fele hiányzott Pécsen, megsemm tartottak időközi választásokat.

A polgármester és a városi tanács igazán már 1926-ban sem akart időközi választást, mert egyszerűbb volt a várost egy hiányos közgyűléssel vezetni, de látszatra meghajolt a közgyűlés akarata előtt. 1927-től viszont a jogszabályok és a bírósági ítéletek előírásait is figyelmen kívül hagyva, a várható közigazgatási törvényre és a polgárság kimélésére hivatkozva a városi tanácsnak sikerült meggyőznie a régi, hiányos közgyűlést, hogy ne tartsanak időközi választást. Az elszabotálás hátterében az állt, hogy egyik testületnek sem állt érdekében a fennálló helyzetet változtatni, ami lényegében a központi hatalomnak is megfelelt egészen 1929-ig.

⁷⁹ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs város kgy. jkv. 168/1928. (május 29.); Városi közgyűlés. *Pécsi Napló*, 1928. május 30. 1.; Pécs törvényhatósági bizottságának többsége ma újból az időközi választások kiírása ellen foglalt állást. *Dunántúl*, 1928. május 30. 4.